

Матеріали до семінарських занять з «Історії України» для студентів соціологічного факультету.

1. Україна в добу раннього середньовіччя (IX – початок XII ст.).

1. Утворення ранньосередньовічної держави на українських землях. Політичний устрій держави.

Порівняйте погляди істориків щодо утворення держави по таких позиціях: який фактор був визначальним – зовнішньоекономічний чи внутрішньоекономічний? внутрішньополітичний чи зовнішньополітичний? Де знаходився первісний центр держави – на Півдні чи Півночі? Якою була роль династії Рюриковичів в історії України та Європи доби раннього та розвинутого середньовіччя. Подивіться відео та дайте відповідь на такі питання: чи можна вважати версію походження та еволюції династії Рюриковичів, подану Олександром Алфьоровим такою, що відповідає науковим уявленням; порівняйте інформативний і концептуальний матеріал програми із матеріалом підручника для середньої або вищої школи «Рюриковичі» – зародження та занепад. 10 запитань @OleksandrAlforov // Історія без Міфів www.youtube.com/watch?v=MN71b12C0Sg (обов'язково – хвилини 1-23). Як співвідносились роль князя, дружини, віча в управлінні країною? Який висновок щодо політичних процесів в державі можна зробити на основі аналізу подій в Києві 1067-1068 рр., 1113 р.

2. Хрещення Русі.

Прочитайте літописне оповідання про хрещення Русі, подивіться відео Чий Володимир Великий та як хрестив Русь // Історична правда [//www.youtube.com/watch?v=CxIdaZmJBiE](http://www.youtube.com/watch?v=CxIdaZmJBiE) та дайте відповідь на питання: нова віра насаджувалась владою згори чи мав місце поступовий, природний процес поширення християнства? які мотиви спонукали князя Володимира: політичні чи морально-етичні? Спираючись на матеріали історичних досліджень проаналізуйте, як вплинуло прийняття християнства за Візантійським обрядом (православ'я) на політичне, економічне, культурне життя України? такі запитання: 1. Як події хрещення впливають на політичне і культурне життя сучасної України? 2. Які аргументи щодо достовірності літописного оповідання про Хрещення в Повісті Врем'яних літ наводять експерти? Чи переконливі вони? 3. Як головні риси світобачення, мислення середньовічної людини вплинули на формування концепції відтворення подій хрещення в Повісті Врем'яних літ? 4. Розкрийте, які мотиви спонукали Володимира прийняти християнство та охрестити населення? 5. Які наслідки мало Володимирове хрещення для України? Для Росії? 6. Чому більшість істориків не вірять у Аскольдове та інші хрещення Русі до Володимира? 7. Як Ви оцінюєте тезу: історія – «не те, що було, а що написано».

Джерела та література:

1. Літопис руський : [переклад за Іпатським списком] : / Вступ.ст., приміт. і пер. Л. Є. Махновець. – К. : Дніпро, 1989 . – С. 49-52, 60-67, 104-106. Або на сайті www.litopys.org.ua
2. Толочко П. Київська Русь. К.: Абрис, 1996. С. 203- 220, 259-303. <http://resource.history.org.ua/item/11069>
3. Початок Русі: Південь і Північ (матеріали круглого столу) // Український історичний журнал. – 2008. – №3. – С. 4-26. Або на сайті [// www.history.org.ua](http://www.history.org.ua)

4. Моця О.П. Київська Русь і країни Європи: характерні риси східнослов'янської державності, рівні міжнародних відносин та напрямів контактів // Український історичний журнал. – 2007. – №1. – С. 4-19. Або на сайті // www.history.org.ua

2. Україна в добу пізнього середньовіччя та ранньомодерного часу (XIV – перша половина XVII ст.).

1. Другий Литовський статут про політичний устрій та суспільні відносини в українських землях.

Причини появи Другого Литовського статуту. Джерела походження правових норм статуту. Чи була влада Великого князя обмеженою? Особливості функціонування судової системи? Чи гарантувалися особисті права представників різних станів за Статутом? Чим і чому відрізнялися правові норми Литовсько-Руської держави від норм Московського царства?

2. Особливості поширення та функціонування Магдебурзького права.

Норми міського права накидалися згори чи постали природним шляхом з особливостей розвитку українських міст? Роль держави (Великого князівства Литовського, Королівства Польського, Речі Посполитої) та магнатів, шляхти у формуванні та функціонуванні. Права, повноваження ради, лавників, війта. Чому норми права мали обмежений (урізаний) характер?

Обов'язкові джерела та література:

1. Гошко Т. Міське самоврядування на українських землях у 14-16 ст. Прага, 2000. С. 73-100. <http://er.ucu.edu.ua/handle/1/807>
2. Грушевський М.С. Історія України-Руси. К., 1994. Т.V. С. 231-236, 342-356. Або на сайті *Ізборник* // litopys.org.ua
3. Історія української культури: В 5 т.: Українська культура XIII – першої половини XVII ст. К., 2001. Т.2. С. 164-168; підрозділи 4.3 та 4.4.
4. Блануца А.В., Ващук Д.П. Інститут «старини» й «новини» в правових та економічних джерелах Великого князівства Литовського (друга половина XV– XVI ст.) // Український історичний журнал. 2006. № 2. С. 11-23.

3. Визвольна війна українського народу під керівництвом Б.Хмельницького. Козацька держава.

1. Причини та цілі війни.

Війна була спричинена збігом обставин, особистісним фактором чи мала глибинні корені в процесах розвитку суспільства Речі Посполитої, Українських земель? Які уявлення щодо прав на власну державність існували на той період у представників українського суспільства?

2. Переговори та домовленості Б. Хмельницького із Московським царем 1654 р.

а) Переяславська Рада 1654 р.: причини проведення, сутність рішень, історичне значення.

Які військово-політичні, геополітичні та внутрішні фактори впливали на союзи Б. Хмельницького із Кримським ханством, Молдовою, Османською імперією, Річчю Посполитою, Московським царством, Шведським королівством. Рада у Переяславі – народна, старшинська, козацька? Відповідь обґрунтуйте.

б) Березневі статті: аналіз змісту документу.

Порівняйте зміст документу із його викладом у навчальному посібнику; поясніть сутність відмінностей. Додатки до кожної з статей, зроблені за повелінням Московського царя, збільшували чи зменшували обсяг вимог козаків? Чому в документі значна кількість статей присвячені питанню оплати війська Запорозького? Чому не зберігся оригінал документу?

3. Гадяцька угода: причини укладання, зміст, історичне значення.

Порівняйте моделі творення української козацької держави як Великого Князівства Руського, Гетьманщини, Війська Запорізького, що існували в Українському суспільстві кінця XVI-XVII ст. Чи гарантувала Гадяцька угода Україні статус третього рівноправного члена Речі Посполитої? Інтересам якої соціальної групи населення України найбільше відповідала угода?

Схема аналізу документів зовнішньополітичного характеру

I) Обставини появи: 1) коли і чому готувався; 2) хто автор/автори; 3) джерела походження тексту або окремих його частин

II) Змістовна частина: 1) кількість пунктів/розділів; 2) в якому співвідношенні знаходяться в тексті проблеми, на вирішення яких спрямований документ; 3) наявність преамбули та її зміст; 4) сутність окремих статей; 5) наявність положень, що гарантують дотримання угод

III) Наслідки підписання/ухвалення: 1) чи вступив у дію; 2) скільки часу тривало дотримання угоди; 3) інтерпретація угоди сторонами; 4) історичні наслідки: короткотривалі, довготривалі.

Обов'язкові джерела та література:

1. Статті Б. Хмельницького // Слюсаренко А.Г., Томенко М.В. Історія Української конституції. К., 1993. С. 14-17. Або: http://www-philosophy.univer.kharkov.ua/ua/kafedra/metod_ua/horoshev_seminars.html
2. Гадяцький трактат // Слюсаренко А.Г., Томенко М.В. Історія Української конституції. К., 1993. С. 19-24. Або: http://www-philosophy.univer.kharkov.ua/ua/kafedra/metod_ua/horoshev_seminars.html
3. Лисяк-Рудницький І. Переяслав: історія і міф // Історичні есе. К., 1994. С. 71-82.
4. Політична історія України. К.: Академвидав, 2008. С. 85-88, 91-98.
5. Грушевський М. Історія України-Руси. К., 1996. Т.IX-1. Гл.7. С. 732-752, 756-760, 784-792, 814-819, 798-800.
6. Степанков В.С. Переяславська присяга 1654 р.: зміст і наслідки // Укр. історичний журнал. 2003. №6. С. 28-39; 2004. №1. С. 20-28.
7. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська державна ідея XVII-XVIII століть: Проблеми формування, еволюції, реалізації. К., 1997

8. Чухліб Т.В. Гадяцька угода 1658 р. та ідея її відновлення в українсько-польських стосунках II половини XVII ст. // Український історичний журнал. 2008. №3. С. 45-74.

4. Українське національне відродження (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)

1. Поняття національного відродження. Причини.
(Чи було явище відродження характерним для інших народів Європи?; Дайте характеристику примордіалістської та модерністської версій «образу нації»).
2. Головні прояви та особливості в Наддніпрянській та Західній Україні.
(Соціальні групи – носії відродження; роль держави; прояви: історія, література, збирання фольклору, граматики української мови; чи можна вважати виникнення Харківського університету проявом національного відродження?).
3. Кирило-Мефодіївське товариство: виникнення, програмні засади, історичне значення.
(Проаналізуйте книгу «Закон Божий (Книга Буття українського народу)» та дайте відповідь на питання: як автори документу ставилися до Французької революції; на які цінності орієнтувалися братчики: консервативні (християнські), ліберальні світські чи революційно-демократичні? Яку роль у формуванні їх позиції посідали ідеї панславізму?).

Джерела та література:

1. Костомаров М.І. Закон Божий (Книга Буття українського народу). К., 1991 (або Костомаров М.І. Закон Божий (Книга Буття українського народу) // Кирило-Мефодіївське товариство: Зб. док. К., 1990. Т.1. С. 150-172). Або: http://www-philosophy.univer.kharkov.ua/ua/kafedra/metod_ua/horoshev_seminars.html
2. Сарбей В.Г. Національне відродження України. К., 1999. С. 18-25.
4. Андерсон Б. Уявлені спільноти. К., 2001. Розділ 5.
5. Касьянов Г.В. Націогенез українців у сучасній історіографії: версії // Вісник Харківського національного ун-ту ім. В.Н.Каразіна. №504. Історія України. Вип.4. Х., 2001. С. 3-16. http://philosophy.karazin.ua/ua/kafedra/visn_ua/visn_4.html
6. Харківський університет за 200 років. Х., 2004. С. 6-124.

5. Українські політичні партії початку ХХ ст.

1. Особливості виникнення українських політичних партій в Західній та Наддніпрянській Україні. (Чому в Західноукраїнських землях партії виникали і діяли легально, а в Наддніпрянській – нелегально? Подумайте, з якої точки відліку необхідно визначати початок процесу створення УНДП, УДРП та УСДРП? Які стадії проходив процес створення партій (групи, газети або журнали, течії суспільно-політичної думки)? Чому членами партій були переважно представники інтелігенції? Що таке «подвійна лояльність»?).

2. Програмні вимоги партій:

а) політичні (порівняйте вимоги трьох найбільших політичних партій УСДРП, УДРП та УНДП щодо визначення політичного устрою держави, до якої вони належали, та статусу України; чому українські політичні партії головним завданням національного руху на початку ХХ ст. вважали боротьбу за автономію?; чим позиція партій ліберального спрямування відрізнялася від позиції соціалістів?);

б) економічні (порівняйте вимоги трьох найбільших політичних партій УСДРП, УДРП та УНДП щодо визначення особливостей вирішення аграрного питання; чому це питання було найважливішим для України початку ХХ ст.?; чим позиція партій підросійської України відрізнялася від позиції партії південноукраїнської України?; чим позиція лібералів відрізнялася від позиції соціалістів? Як Ви вважаєте, викладені в програмах партій вимоги щодо вирішення аграрного питання суттєво не відрізняються та мають суто лінгвістичні розбіжності у формулюваннях, чи вони розкривають різні варіанти дій в разі приходу партії до влади?);

в) в галузі культури (порівняйте вимоги трьох найбільших політичних партій УСДРП, УДРП та УНДП щодо визначення статусу української мови, організації системи початкової, середньої та вищої освіти в Українських землях).

Обов'язкові джерела та література:

1. Програми УСДРП, УДРП, УНДП // Українські політичні партії початку ХХ ст.: Методичні рекомендації до вивчення теми. Тексти програмних документів. Х., 1996.
2. Політична історія України. К.: Академвидав, 2008. С. 182-215.

Додаткові джерела та література:

1. Грушевський М. Два роки галицької політики // Грушевський М. Твори: У 50 т. Т.2. Львів, 2005. С. 261-275.
2. Лисяк-Рудницький І. Український національний рух напередодні Першої світової війни // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. К., 1994. Т.1. С. 471-483.

6. Українська революція 1917-1920 рр.

1. Політичне протистояння між Українською Центральною Радою та більшовиками наприкінці 1917 р. – на початку 1918 р.: причини, головні відмінності у поглядах, наслідки.

(Прочитайте III Універсал Центральної Ради та документи більшовиків, ухвалені II Всеросійським з'їздом рад (Доклад о мире; Доклад о земле 26 октября (8 ноября) 1917 г.) і дайте відповідь на такі питання: Чим програма дій, проголошена III Універсалом відрізнялась від програми дій більшовиків, головну увагу приділивши припиненню участі у світовій війни та укладання миру; способам вирішення аграрного питання; формування органів влади на місцях).

2. Конституція УНР (1918 р.): аналіз змісту, уроки для сьогодення.

(Які програмні установки українських політичних партій були втілені в документі? Положення якого Універсалу ЦР закріплював документ? Якими мали бути органи влади УНР та їх функції? Як можна було змінити Конституцію? Що таке культурно-національна автономія?).

3. Українська Держава: формування держапарату, політичний курс.

(Прочитайте рекомендовані сторінки «Спогадів» П. Скоропадського, подивіться відео Павло Скоропадський: еволюція «не надто переконаного українця» //www.youtube.com/watch?v=UhXuhZgCm7k і дайте відповідь на такі питання: в чому Гетьман бачив свої головні завдання як керівника держави, які рішення вважав пріоритетними – з аграрного питання, військового, культури, міжнаціональних взаємин? При перегляді відео зверніть увагу на такі запитання:

1. П. Скоропадський став Гетьманом України внаслідок об'єктивних причин чи політтехнологій? Аргументуйте свою відповідь.
2. Гетьман мав чітку програму перетворень Української Держави чи обмежувався лише задумами? Чому його програма або задуми не були реалізовані? Чи не були його дії кроком назад в розвитку Української революції?
3. Чи погоджуєтесь Ви із тезою про подвійний менталітет як рису П. Скоропадського? Чи притаманне його поведінці таке явище, як «подвійна лояльність»? Відповідь обґрунтуйте.
4. Чи можна стверджувати, що після 1918 р. П. Скоропадський відійшов від «подвійної лояльності»?
5. Які політичні уроки для сьогодення можна взяти з подій 1918 р?
6. Особливості «кадрової політики» Гетьмана, причини її успіхів та невдач. Чому українські політичні партії не співпрацювали із Гетьманом?

Джерела та література:

1. III і IV Універсали ЦР // Національні відносини в Україні в ХХ ст.: Зб. документів і матеріалів. К., 1994. С. 55-57, 68-71. Або http://philosophy.karazin.ua/ua/kafedra/metod_ua/pdf/horoshev_seminars.pdf
2. Конституція УНР // Слюсаренко А.Г., Томенко М.В. Історія української Конституції. К., 1993. С. 79-85. Або: http://www-philosophy.univer.kharkov.ua/ua/kafedra/metod_ua/horoshev_seminars.html
3. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918 р. К., Філадельфія, 1995. С. 47-55, 158-159, 169-170, 194-198. Або <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/downloads/skoropadsky-spogady.pdf>
4. Чорний Д.М. Законодавча і виконавча влади в Конституції УНР: проблеми оцінки документа // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. № 906. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. 2010. Вип. 13. С. 47- 53 або http://philosophy.karazin.ua/ua/kafedra/visn_ua/visn_13.html

7. Україна в 1920-1930-і рр.

Літературна дискусія 1925-1928 рр.

- чи можна вважати дискусію закономірним наслідком початку політики українізації?
- чому літературна дискусія набула політичного характеру?
- що таке «теорія боротьби двох культур», «масовізм», «націонал-комунізм», «хвильовізм»?
- що розумів М. Хвильовий під європейською орієнтацією української літератури? Якими аргументами він доводив свою думку.

Джерела та література:

1. Хвильовий М. Україна чи Малоросія? // Хвильовий М. Твори. К., 1990. Т. 2. Розділи V, VI або https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0_%D1%87%D0%B8_%D0%9C%D0%B0%D0%B%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D1%8F_V та https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0_%D1%87%D0%B8_%D0%9C%D0%B0%D0%B%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D1%8F_VI
2. Віра Агеєва "Україна чи Малоросія?" - дискусія, через яку застрелився Хвильовий // <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-38733485>
3. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? К., 1998. Розділи I, II, IX.
4. Грицак Я. Нарис історії України. К., 1996. С. 172-174.
5. Доповідна записка зав. відділом ЦК КП(б)У А.А. Хвилі в політбюро ЦК КП(б)У в справі політики партії в українській художній літературі // Національні відносини в Україні у ХХ ст.: Зб. документів і матеріалів. К., 1994. С. 171 – 180.

8. Україна в роки Другої світової війни.

1. Воєнно-політична ситуація в Україні (1941 рр.).

Подивіться програму «Як сталінські генерали потрапили в Київський котел. Розгром Червоної Армії 1941 р.» (www.youtube.com/watch?v=c10wo8DhaYY) прочитайте матеріали з рекомендованих навчальних посібників, додаткових матеріалів та подумайте над такими запитаннями:

- чому битва за Київ вважалася ключовою для Сталіна та Гітлера?
- чим відрізнялись дії командування Червоної армії та вермахту?
- оцініть висвітлення поведінки рядових громадян Києва в липні-вересні 1941 р;
- які стратегічні та військово-політичні наслідки мала битва під Києвом для СРСР та Німеччини?

2. Нацистський окупаційний режим, рух Опору та доля місцевого населення.

Подивіться програму «Волинська трагедія 1943-1944. Хто винен?» (www.youtube.com/watch?v=BXRJfnXuwт8), прочитайте матеріали з рекомендованих навчальних посібників, додаткових матеріалів та дайте відповіді на запитання:

- де пропонується учасники шукати причини подій? Чи обґрунтовано думку автора програми?
- які оціночні судження використовують та обговорюють українські і польські науковці щодо характеру подій («трагедія», «війна», геноцид)? Чи не є це схоластичним спором?
- дайте оцінку ролі нацистів, радянської сторони, українських та польських націоналістів у виникненні трагедії.
- ХХ ст. в Європі – століття кровавих боєн не лише між арміями країн, але і між людьми на «низовому» рівні. Чому виникає ненависть між людьми, які протягом тривалого часу жили поруч?
- чи мають такі проблеми обговорюватися громадськістю публічно, чи лише в середовищі фахівців-істориків?
які маніпулятивні прийоми використовують в Україні та Польщі навколо Волинської трагедії?
- в Україні в 1941-1944 рр. знищено населення понад 200 населених пунктів. Чому ця проблема стала об'єктом посиленої уваги лише на рубежі ХХ-ХХІ ст.? Чому вона замовчувалася у часи СРСР?

Джерела та література:

1. Субтельний О. Україна. Історія. К., 1991. С. 398-417 // https://chtyvo.org.ua/authors/Subtelny_Orest/Ukraine_istoria/
2. Грицак Я. Нарис історії України. К., 1996. С. 227-260

Додаткові матеріали:

1. <https://tyzhden.ua/History/216674>
2. <http://www.ji.lviv.ua/n28texts/N28-volyn.htm>
3. Європа та її болісні минувшини / Авт.-упоряд. Ж.Мінк і Л.Немайер у співпарці з П.Боннарром. Пер. з фр. Є. Марічева. К., 2009.

9. Україна в добу кризи тоталітарної системи (1950-1980-ті рр.).

1. Політичне життя в Україні в (1953-1991 рр.). *(Еволюція правлячої Комуністичної партії України: чисельність, номенклатура, лідери, особливості внутрішньополітичної боротьби; якими темпами розвивались різні галузі промисловості УРСР; як змінилася соціальна структура населення УРСР; чи вдалося сформувати радянську людину як суспільний феномен в УРСР (1960-ті – 1991 рр.).*
2. Культурне життя в УРСР (1953-1991 рр.) *(Визначте і дайте характеристику головним явищам в освіті, літературі, кінематографі).*
3. Дисидентський рух в Україні *(Визначте типологію, форми та методи боротьби, соціально-політичний портрет українського дисидента 1950-1980-х рр., місце книги І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» у формуванні ідеології українських дисидентів)*

Обов'язкові джерела та література:

1. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? К., 1998. С. 27-37, 103-115 (Вступ та р.VII, § 5,6).
2. Історія України / Кер. авт. кол. Ю.Зайцев. Львів, 1996. С. 357-392 // https://chtyvo.org.ua/authors/Zaitsev_Y/Istoriya_Ukrainy_vyd2/
3. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі Опору 1960-1980-х років. К., 1995. С. 74- 75, 177-193 // https://shron1.chtyvo.org.ua/Kasianov/Nezhodni_Ukrainska_intelihentsiia_v_rusi_oporu_1960_-_80-kh_rokiv.pdf?
4. Шелест П. Інтерв'ю журналу «Київ», квітень 1989 р. // «Справжній суд історії ще попереду» : Спогади, щоденники, документи, матеріали. К.: Генеза, 2003. С. 646-676 // https://chtyvo.org.ua/authors/Shapoval_Yurii/Petro_Shelest_Spravzhnii_sud_istorii_sche_poperedu/
5. Кульчицький С.В. XX з'їзд КПРС – переломний пункт в історії радянського комунізму // Укр. іст. журнал. 2006. №2. С. 106-129 // <http://history.org.ua/JournALL/journal/2006/2/9.pdf>